

Жусуева Б.

ОКУУЧУЛАРДЫН УУЛАНДЫРУУЧУ ЖАНА БАҢГИ ЗАТТАРЫН ПАЙДАЛАНУУСУН АЛДЫН АЛУУ

Жусуева Б.

ПРЕДОТВРАЩЕНИЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ОТРАВЛЯЮЩИХ И НАРКОТИЧЕСКИХ ВЕЩЕСТВ СРЕДИ УЧАЩИХСЯ

Баңги заттарды колдонуу - көңүлдү көтөрүп, делебе козгогон заттарды пайдаланууга умтулуу болуп эсептелет. Алар составы жана таасири жагынан ар турдуу болуп, адамга да, коомго да өтө зыян келтирет.

Баңгилик - баңги заттарды колдонуу процесинде өнүккөн оор жана айыктырууга кыйын оору.

Токсикомания - юридикалык жактан баңги зат деп эсептелбеген, бирок эйфория пайда кылган уулуу баш айлантма заттарды колдонууга көнүп кетүү оорусу.

Баңги заттар - акыл-эске таасир эткен белгилүү өлчөмдө мээнин иштешине түрткү берген заттар. Бул - баңги заттар сезимдерди, маанайды же ой жүгүртүүнү өзгөртүүгө жөндөмдүү дегенди түшүндүрөт.

Дүүлүктүрүүчү баңги заттар - орган измдин жана мээнин иштешине түрткү берген заттар. Адам взун куч-кубаттуу сезет, маанайы котерулет, кецулу есуп, активдуулугу жогорулайт. Ал өзүнө өзү ишенет, сөзү чыгат, чечкиндүү болот.

Соороткуч баңги заттар - активдүүлүктү басаңдатат, ой жүгүртүү жай болот. Адам сооронуп, алсыраган абалга келет. Баңги зат: ой жүгүртүүнү, сезимдерди, ооруганды сезүүнү - баардыгын өчүрүп салат.

Аң-сезимди өзгөртүүчү баңги заттар – галлюцинацияны пайда кылууга жөндөмдүү заттар. Аларды колдонгондо маанайы өзгөрөт, дүйнөнү кабылдоо таптакыр башка болуп калат¹. Баңги заттардын мыйзамсыз таркатылыш көйгөйүнүн негизги үч этабы бар:

- өстүрүү жана өндүрүп чыгаруу;
- ташып жеткирүү жана соода жүргүзүү;
- керектөө жана баңги затка көз карандылык;

Тарыхка кайрышып керсек, Кыргызстанда баңги заттардын өтө таралып туруу мезгилин үч мезгилге бөлүп карашат. XIX кылымдын акыркы чейрегинде 1916-жылдан 1974-жылдар аралыгында жана 1993-жылдан азыркы кезге чейин Борбордук Азияда баңги заттар илгертеден эле өстүрүлүп келген. Союз мезгилинде Кыргызстан апииймди дарылык максаттарда өстүрүп чыгаруу боюнча дүйнөдөгү эн алдыңкы орундардын бирин ээлеп турган. Кыргызстандын аймагында 1916-жылдан 1975-жылга чейин 98 колхоз - совхоздо мыйзамдуу түрдө апииймдер өстүрүлүп, ал медициналык муктаждыктар үчүн өндүрүлгөн. Бирок, өндүрүлгөн апиийм мыйзамсыз уурдала баштаганда СССР бийлиги 1974-жылы апиийм өстүрүүнү токтотуу жөнүндө чечим кабыл алган.

1991-жылы СССРдин ыдырашы менен Афганистандан баңги заттарды ташуу абдан күчөп, Кыргызстан даярдалган апиийм, кокаин, героин сыяктуу баңги заттарды сырткы дүйнөгө алып чыгуучу негизги жолдордун бири болуп калды. Анткени союздун ыдырашы менен элдин социалдык - экономикалык абалы начарлап, калктын жашоо деңгээли төмөндөп, алардын калың катмарынын баңги зат бизнесине тартылышы баңги заттарды керектөөчүлөрдүн санынын тынымсыз өсүшүнө алып келген.

1993-1996-жылдарга чейин каннабис жана кара куурайдан жасалган заттардын категориясы артыкчылык кылып келсе, 1996-2000-жылдары аларды апиийм алмаштырган. Героин болсо, 1999-жылдан бери үчүнчү орунду туруктуу ээлеп келе жатат. 1993-жылы өкмөткө караштуу баңги заттарды көзөмөлдөө боюнча мамлекеттик комиссия түзүлгөн. 2003-жылы ал Кыргыз Республикасынын баңги заттарды көзөмөлдөө боюнча мамлекеттик агенттиги болуп кайрадан түзүлдү². Ушул мезгилден баштап, бул зыяндуу өнөкөткө каршы туруу үчүн биринчи жолу күч органдары менен медицина, илим менен журналистика, искусство менен спорт биргелешип иш алып барышууда. Баңги заттарды кеземелдөө боюнча мамлекеттик агенттиктин маалыматы боюнча, укук коргоо органдары менен биргеликте 2004-жылдан ушул мезгилге чейин тагыраак айтканда 5 жылдын аралыгында 33858 кг. Наркотикалык заттар кармалган. Анын ичинен оор баңги заттары, апиийм - 1147 кг., героин - 1400 кг., гашиш - 1337 кг.ды түзгөн³.

Бирок, акыркы жылдарда баңги жана баңги эмес заттарга көз карандылыктын натыйжасында Кыргыз Республикасынын мамлекеттик наркологиялык мекемелеринде катталгандардын саны стабилдүү түрдө өсүүдө. 2005-жылы баңги жана баңги эмес заттарга көз каранды болуп, наркологиялык учетто тургандардын саны 7290 адам болсо, 2007-жылдын башына карата бул сан

7842 адамды түздү. Бул көрсөткүч эки жылдын аралыгында адамдырдын саны 7,5% га өскөндүгүн далилдейт⁴.

Бүгүнкү күнү Кыргызстанда 8 миңден ашык баңгилер официалдуу каттоодо турат. Ал санды 5 млн.го белсек, 600 ден ашык адамга бир баңги туура келет. Казакстанда - 300 адамга бир баңги, Россияда -

² С. Максүтова Балакеттуу баңги зат «Эркин Тоо» 2009- жыл 18-август

³ Р. Исмаилова Баңгиликке барганың, балакетке калганың «Эркин Тоо» 2009-жыл 17-февраль

¹ Башмакова Л.Н. и др. «Вич-инфекциянын алдын алуу» К.Р. жогорку окуу жайларынын пед. адистиктердги окутуучулары учун окуу куралы - Б.: АРХИ, 2008-776.

25 адамга бир баңги туура келет. Баңгиликтин стабилдүү түрдө өсүү тенденциялары бүт өлкөбүз үчүн мүнөздүү, бирок, оорулардын көпчүлүгү ири шаарларда: Бишкек, Ош жана Чүй өрөөнүндө жашашат. Баңги заттарды ийне сайып колдонуунун аз болсо да өсүү тенденциясы сакталып турат. Алардын көпчүлүгү борборубуз Бишкекте (81,2%), Ош шаарында (87,2%) жана Чүй облусунда (62%) топтолгон⁵.

Биздин өлкөдө баңги заттар деп теменкулер эсептелет:

- Алийимдин алкалоидцери (морфин, кодеин), синтетикалык опиоидцер (героин, норфин, метадон, промедол);

Кээ бир психикага стимул беруучу заттар (кокаин жана андан жасалган фенамин, первитин, эфедрон жана башка амфетаминдер);

- Галлюциногендер же психиканы бузуучу каражаттар: гашиш (анаша, марихуана), ЛСД (лизергин кычкылдыгынын диетиламида), псилобицин, фенциклидин;

- Кошумча галлюциногендик таасири бар психикага стимул беруучу зат (MDMA), жаргондук аталышы боюнча кебунче «экстази» деген ат менен белгилүү.

Ууландыруучу баш айлантма заттар:

- кескин жыттуу көмүр суутекти камтыган ар кыл эритмелер, лактар (бензол, толуол);
- уйку келтирүүчү же жанды жай алдыруучу медициналык препараттар (седуксен, реланиум, реладорм, тазепам, фенобарбитал);
- галлюциногендик таасир берүүчү медициналык препараттар (циклодол, паркопан, тремблекс, кетамин, калипсол);

Кыргыз элин кооптондурган өтө коркунучтуу жагдай - баңгипоздордун тобунун күндөн-күнгө жашарып бара жаткандыгы, алардын 15%ин 19 жашка чейинки өспүрүмдөр түзгөндүгү. Жаш адамдын денеси баңги жана ууландыруучу заттардын терс таасирин өзгөчө сезгичтик менен кабыл алат.

Ар кандай химиялык заттарды колдонуунун натыйжасында пайда болгон мээнин жана ички органдардын бузулушу айыкпас оору болгон

⁴ Эркин Тоо 2009-жыл 17-февраль баңгиликке жана токсикоманияга кабылат. Баңгилик - бул өтө оор социалдык турмуш өзгөрүп, бай-кедей болуп эл экиге бөлүнүп, жакырчылык, жумушсуздук өкүм сүрүп, нравалык жүрүм-турум бузулуп, инсандык, сапат төмөндөгөн жерде өкүм сүрөт.

Өспүрүмдөрдүн баңги затына же ууландыруучу затка берилип кетишинин негизги себептери болуп төмөндөгүлөр эсептелет.

1. социалдык абалдар (ынтымагы жок уй- бүлө, толук эмес уй-бүлө);
2. биологиялык түзүлүш-себептери (тукум куучулук);
3. жекече инсандык психологиялык-себептери (жашы улуу же абройлуу адамдарды тууроо)

Баланын үй-бүлөдөгү тарбиясы жана мектеп коллективине көнүүсү өтө чоң роль ойнойт. Кичинекей кезиндеги тарбия мүчөлүштөрү чоңойгондо билинбей койбойт. Үй-бүлөдөгү начар атмосфера, уруш-талаш, ата-эненин ичкилик ичүүсү, алардын ажырашуусу баланын психикасына терс таасирин тийгизбей койбойт. Байкоолорго таянсак мындай үй-бүлөдө тарбияланган бала өзүмчүл, адепсиз, кайрымсыз болуп калыптанат. Мектептен качат, үйгө түнөбөйт, натыйжада кылмыштуулукка барат. Бүгүнкү күндө өспүрүмдөр көбүнчө алгач пайдалана баштаган негизги токсикалык агенттер - жыттуу көмүр суутекти камтыган тиричилик химия каражаттары болуп саналат. Кыргызстанда абдан кеңири тараган токсикант болуп «момент» клеи, бензин, ацетон жана башкалар эсептелинет. Өспүрүмдөрдүн башын маң кылуу - бул каражатты дем алуу жолу менен өтөт. Сурамжылоого таянсак 2004-жылы Нарын шаарынын баардык мектептеринин окуучуларынын дээрлик көпчүлүгү «момент» клеин жыттоону мода кылып алышкан. Бирок, бактыга жараша бүгүнкү күнү клей жыттоо дээрлик азайган. Өспүрүмдөрдүн бош убактылары көп болуп, ар кандай туура эмес жолдорго барышына ата-энелер жана мугалимдер тарабынан кемчиликтер кетүүдө десек жаңылышпайбыз. Ата-энелер көр оокаттын айынан соода-сатык менен алектенип, балдарына толук кандуу тарбия бере алышпайт. Балдары сабак бүткөндөн кийин үйүнө түз барбай, кечинде ата-энеси келээрде гана барышат. Ушул аралыкта бала толук көзөмөлдөн чыгып, каалаган нерсесин жасоого жетишет. Эгерде өспүрүм ууландыруучу заттарды колдоно баштаса:

- Окууга барбайт, кызыгуусу жоголот;
- Жолдошторунан алыстайт;
- Үйүнөн качат;
- өзүнөн улуулар менен жакын болот;
- Чоң суммадагы акчаны алып журушу;
- Бирөөнүн акчасын тартып алуусу же уурулук кылуусу, калп айтуусу сыяктуу одоно мүнөздөр байкалат.

Бул учурда мугалимдер ете жоопкерчилик кылуу менен төмөндөгүдөй иш-чараларды жүргүзүүлөрү талапка ылайык:

- Өспүрүмдөрдүн жашоо шартын, ата-энесинин жүрүм-турумун анализдөө;
- баңги заттары жана алардын терс натыйжасы тууралуу өспүрүмгө жеткиликтүү маалымдоо;
- балдар менен өспүрүмдөр арасында агартуучулук үгүт-насыят иштерин жүргүзүү;
- ата-энелер арасында илимий популярдуу маалыматтарды таратуу;
- жаштардын баңгичилигине карты башка форма-лардагы иш жүргүзүү;

Бул иш чараларды жөнгө салуу жаш муундардын ыйман-ынсап, адеп-ахлак, адилеттүүлүк, акыйкаттык, чынчылдык, Ата мекенди сүйүү идеяларына сугарылышы аркылуу да кыйла деңгээлде женилдик бере алат.